

Záverečná karta projektu

Názov projektu Evidenčné číslo projektu **APVV-17-0536****Sociálne reprezentácie demencie a ich implikácia pre podporu kognitívneho zdravia na Slovensku**Zodpovedný riešiteľ **prof. PhDr. Jana Plichtová, PhD.**Príjemca **Univerzita Komenského v Bratislave - Fakulta sociálnych a ekonomických vied**

Názov pracoviska, na ktorom bol projekt riešený

Ústav aplikovanej psychológie, Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK,
Centrum MEMORY, n.o.

Názov a štát zahraničného pracoviska, ktoré spolupracovalo pri riešení

Na riešení projektu sa nezúčastnilo žiadne zahraničné pracovisko.

Udelené patenty/podané patentové prihlášky, vynálezy alebo úžitkové vzory, ktoré sú výsledkami projektu

Výsledkom projektu nie sú žiadne patenty, vynálezy alebo úžitkové vzory.

Najvýznamnejšie publikácie (knihy, články, prednášky, správy a pod.) zhrňujúce výsledky projektu – uveďte aj publikácie prijaté do tlače

Michalko, D., Plichtová, J., Šestáková, A. Network analysis approach for exploring dementia representations in the Slovak media. Dementia, 2022.

Článok referuje o výhodách a obmedzeniach "network analysis", metódy, ktorá sa dosiaľ v oblasti mediálnej analýzy nevyužívala. Uvedená metódy pomocou algoritmu identifikovala ústredné „témy“ mediálnych reprezentácií demencie a Alzheimerovej choroby na Slovensku. Najväčšiu reprezentačnú silu a centralitu vykazujú biomedicínske témy („medicínska diagnóza“, „prevalencia demencie“ a „poruchy pamäti“), ktoré tvoria dve tretiny celého korpusu. Naopak, slabšie (ak vôbec) boli zastúpené sociálno-psychologické témy, ktoré sa týkajú kvality života, subjektívnej pohody, inklúzie a dôstojnosti osôb s demenciou. Upozorňujeme, že marginalizácia sociálno-psychologických tém prispieva k dehumanizácii človeka s demenciou. Výhodou metódy je jej rýchlosť a kvantifikácia rozdielov mediálnych reprezentácií v čase a v medzikultúrnom porovnaní.

Krakovská, S., Šestáková, A., Plichtová, J. Stigma related reasons for delayed diagnosis of dementia: Integrating professional and lay public perspectives. Dementia (under review).

Štúdia prináša evidencie o tom, že stigmatizácia demencie je dôležitým a doteraz prehliadaným faktorom oneskorenej diagnózy demencie. Stigmatizujúce reprezentácie demencie zdôrazňujú kognitívne deficity a predstavujú osoby s demenciou ako ľudí, ktorí sú pasívni, závislí, ktorí v dôsledku straty pamäte stratili aj svoju osobnosť. Stigmatizujúce stereotypy sú rozšírené a považované za pravdivé, a to nielen v laickej verejnosti, ale aj v odbornej. Analyzovaný korpus tvorilo 18 fokusových skupín so zástupcami laickej verejnosti

(N = 50) a odborníkmi z oblasti zdravotnej a sociálnej starostlivosti (N = 51), ktoré boli realizované vo všetkých krajoch Slovenska. Tematická analýza ukázala, že kým laici spájajú demenciu so stratou autonómie, sociálneho postavenia, vzťahov a rešpektu, odborníci popri uvedených témach explicitne artikulovali ageizmus, terapeutický nihilizmus a prílišnú psychickú záťaž spätú s oznamovaním diagnózy, ktorá sa nedá liečiť. Tragické a fatálne ponímanie diagnózy demencie u odborníkov poukazuje na nedostatky v ich odbornom vzdelaní ako aj dôvody ich terapeutického nihilizmu a nedostatočnej zdravotnej starostlivosti o starších ľudí. Vzdelávacie programy a kampane by sa preto mali zamerať na destigmatizáciu demencie. Súčasne je potrebné vysvetľovať, že úbytok kognitívnych schopností u starších ľudí nie je automatickým dôsledkom samotného veku, ale výsledkom viacerých faktorov, ktoré ovplyvňujú podmienky a kvalitu života seniorov a senioriek. Šestáková, A., Krakovská, S., Plichtová, J. „I only know about senile dementia“: Knowledge-related barriers to the timely diagnosis of dementia. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings* (submitted).

Štúdia identifikuje vedomostné bariéry včasnej diagnostiky demencie tak u odborníkov ako aj laikov. Kvalitatívna tematická analýza fokusových skupín so zástupcami laickej verejnosti (N = 50) a odborníkmi z oblasti zdravotnej a sociálnej starostlivosti (N = 51) zo všetkých krajov Slovenska, priniesla tieto výsledky: Laici sa domnievajú, že existuje prirodzená starecká demencia, ktorá je odlišná od Alzheimerovej choroby. Tej prirodzenej stareckej demencii netreba venovať lekársku starostlivosť. Všeobecne laici psychické a psychiatrické choroby bagatelizujú. Vážne sú len tie, ktoré sa týkajú tela. Laikom chýbajú informácie o benefitoch včasnej diagnózy demencie. Odborníkom chýbajú vedomosti o súčasnom komplexnom chápaní demencie a o starostlivosti zameranej na osoby s demenciou s využívaním kognitívnych rezerv. Poznajú len obmedzený repertoár diagnostických metód. Ich prehľad o psychosociálnych liečebných metódach a dostupných službách takisto nie je na úrovni 21. storočia. Operujú s prekonaným konceptom stareckej senility, ktorý vedecká komunita opustila už v 70. rokoch minulého storočia (Chaufan et al., 2012). Ukazuje sa, že preto ani odborná komunita dostatočne nechápe, prečo je včasná diagnostika demencie dôležitá. Systematicky a kontinuálne zvyšovať úroveň a kvalitu vzdelávania praktických lekárov, geriatrov, gerontológov a psychiatrov v oblasti neurogeneratívnych chorôb a možností ich liečenia a starostlivosti je úloha s najvyššou prioritou.

Plichtová, J., Šestáková, A. Príbehy vysokoškolsky vzdelaných žien, starajúcich sa o osoby s demenciou: z perspektívy starostlivosti zameranej na osobnosť. *Sociologický časopis* (under review).

Cieľom štúdie je pilotáž naratívnej analýzy interview s rodinnými opatrovateľmi s cieľom identifikovať znalosti a metódy, aké opatrujúci používajú ako aj spôsoby komunikácie s osobou s demenciou v kontexte reálneho praktického života. Ich následná analýza umožňuje rozlíšiť tie, ktoré prispievajú alebo naopak neprispievajú k pohode osôb s demenciou, ku kvalite ich života a k ich kognitívnej zdatnosti. Korpus dát tvorí 33 pološtruktúrovaných interview, z ktorého sme cielene vybrali tri interview so ženami s porovnateľným materiálnym a finančným zázemím, sociálnym statusom, vzdelaním a charakterom zamestnania, čo budeme následne porovnávať s analýzou opatrujúcich, žijúcich v odlišných socio-ekonomických podmienkach. Predpokladáme, že komplexná a kontextualizovaná analýza kvality poskytovanej opatery bude možné využiť pri koncipovaní modulov systematickej podpory rodinným opatrovateľom s cieľom znížiť ich záťaž a zvýšiť kvalitu ich starostlivosti.

Plichtová, J., Michalko, Drahomír, Koróniová, Jana. Ageism and sexism in young Slovak generation – the affective resonance, inverse and negative reactions. *Studia psychologica* (submitted).

Cieľom experimentálnej štúdie bolo overiť hypotézu, že ageizmus a sexizmus spôsobuje nižšiu intenzitu afektívnej rezonancie, ktorá je prekurzorom empatického záujmu a prosociálnej aktivity. Originálny súbor podnetov pozostáva z fotografických portrétov mladých ľudí (18 - 25 rokov) a ľudí nad 70 rokov, pričom stimuly pokrývajú širokú variabilitu vo výzore a expresivite starších ľudí, aby sa predišlo ich stereotypizácii. Druhou premennou bol emocionálny výraz tváre (neutrálny, šťastný, nahnevaný) a treťou pohlavie participantov. Participantmi boli vysokoškolskí (18 - 26 rokov), oslovení prostredníctvom sociálnych sietí (N = 54, z toho 34 žien). V rozpore s očakávaniami sme nezistili signifikantné rozdiely v afektívnej rezonancii s emocionálnymi výrazmi na mladých vs. starých tvárach. Zistili sme

však signifikantne intenzívnejšie negatívne reakcie na staré tváre s neutrálnym výrazom, intenzívnejšie inverzné reakcie na staré tváre s výrazom šťastia, nižšie hodnotenie atraktivity starých tvárí a menšiu ochotu pomôcť im. Zistili sme aj signifikantný rozdiel v intenzite afektívnej rezonancie s výrazom hnevu na mužských v porovnaní so ženskými tvármi, a to signifikantne viac u ženských v porovnaní s mužskými participantmi. Evidovali sme trend, že mužskí participanti intenzívnejšie rezonujú s emóciou šťastia na ženských tvárach v porovnaní s tou istou emóciou na mužských tvárach a naopak. Predpokladáme možnosti využitia pri plánovaní intervencií v prospech zníženia ageizmu a sexizmu.

Uplatnenie výsledkov projektu

Niektoré z výsledkov sa už uplatňujú v školiaciach aktivitách Centra MEMORY, ktoré sú poskytované odborníkom z oblasti zdravotnej a sociálnej starostlivosti o staršie osoby, špecificky a osoby s demenciou. Väčšina výsledkov však ešte čaká na praktické uplatnenie. Týka sa to analýz interview s rodinnými opatrovateľmi pri zostavovaní personalizovaných modulov ich systematickej podpory, kontinuálneho vzdelávania o sociálno-psychologických témach, ktoré sa týkajú kvality života samotných osôb s demenciou.

Súhrn výsledkov riešenia projektu a naplnenia cieľov projektu v slovenskom jazyku (max. 20 riadkov)

1. Zistili sme, že v mediálnych reprezentáciách demencie na Slovensku dominujú biomedicínske témy na úkor psychosociálnych a psychologických. Dôsledkom toho je dehumanizovaný a tragický obraz človeka s demenciou, ktorý okrem pamäti a ľudskej dôstojnosti prichádza aj o vlastnú osobnosť a stáva sa z neho bremeno. Takýto obraz však nezodpovedá počiatočným štádiám demencie.
2. Dáta poskytujú evidencie o tom, že stigmatizácia demencie je dôležitým a doteraz nedoceneným faktorom oneskorenej diagnózy demencie. Stigmatizujúce presvedčenia považuje za pravdivé nielen laická, ale aj odborná verejnosť. Laici spájajú demenciu so stratou autonómie, sociálneho postavenia, rešpektu a sociálnou izoláciou. Odborníci otvorene hovoria o svojom terapeutickom nihilizme, o ageizme a o záťaži, ktorá vyplýva z ich povinnosti oznamovať pacientom ich diagnózu.
3. Fatalistické ponímanie diagnózy demencie u odborníkov vyplýva z ich nedostatočného vzdelávania. Chýbajú im vedomosti o komplexnom chápaní demencie, o psychosociálnych liečebných metódach, o starostlivosti zameranej na osobu s demenciou. Operujú s prekonaným konceptom stareckej senility, ktorý bol opustený v 70. rokoch minulého storočia.
4. Výsledky analýzy interview s rodinnými opatrovateľmi ukázali že sú cenným zdrojom poznatkov o ich vedomostiach a používaných metódach a postupoch. Mohli by slúžiť ako východisko pre plánovanie systematickej a personalizovanej podpory rodinných opatrovateľov.
5. Aplikácia network analýzy pri štúdiu mediálnych reprezentácií poukázala na jej prednosti a limity. Jej prednosťou je kvantifikácia rozdielov v sociálnych reprezentáciách medzi kultúrami, skupinami a časovými sekvenciami.
6. Experiment s mimikrením priniesol silný dôkaz o tom, že afektívna rezonancia je robustný fenomén, ktorý funguje naprieč rozdielom vo veku a pohlaví. Stimulácia afektívnej rezonancia by sa mohla použiť pri redukovaní ageizmu a pri destigmatizácii demencie.

Súhrn výsledkov riešenia projektu a naplnenia cieľov projektu v anglickom jazyku (max. 20 riadkov)

1. Biomedical themes dominate in medial representation in Slovak media at the expense of socio-psychological and psychological themes. A consequence of such representation is dehumanized and tragic picture of a human being with dementia who lost not only his memory but his dignity and personality as well and became a burden. Such a picture is false because it does not correspond with the initial stages of dementia.
2. Data provide the evidence that stigmatization of dementia is important and so far underrated factor of delayed diagnosis of dementia. Stigmatized convictions are taken as valid not only by a lay public but the professional one as well. Lay people associate dementia with a loss of autonomy, social status, respect and social isolation. Professionals openly express their therapeutical nihilism, ageism and a heavy burden associated with their

obligation to inform a patient of his diagnosis.

3. Fatalistic conception of dementia diagnosis follows from insufficient education. They have no information about the complex model of dementia, psychosocial treatments and person-centred care. They use the obsolete concept of senile dementia, which was abandoned in the seventies of the 20th century.

4. Results of the analysis of interviews with family carers provide a valuable source of information about their knowledge and applied methods and procedures. It might serve as a starting point for designing systematic and personalized professional support for family carers.

5. The application of network methodology in analyses of media shows its advantages and limits. Its advantage is to quantification of differences in social representation among cultures, groups and time sequences.

6. The experiment with mimicking provides strong evidence that affective resonance is a robust phenomenon operating across the target's age and sex. Stimulation of the affective resonance might be applied in the reduction of ageism and destigmatization of dementia.